

Den rationelle Afvandings Indførelse.

Et historisk Tilbageblik.

Af fhv. Forstander J. J. Hansen.

Det er nu hundrede Aar siden, man i England (1843—44) opfandt en Maskine til Fremstilling af Drænrør, og dermed var der banet Vej for den vigtigste af Jordens Grundforbedringer: Bortledning af skadeligt Vand fra vandlidende dyrkede Jorder.

Her i Landet var det navnlig de flade, lave og stærklerede Jorder paa Lolland—Falster, der led mest i saa Henseende, og det ringe Udbytte, som Landbruget gav her under disse Forhold, stod derfor i et rent Misforhold til Jordens store Frugtbarhed.

I Begyndelsen af forrige Aarhundrede efter „de store Landbo-reformer“ begyndte indvandrede Holstenere og enkelte Meklenborgere at forpagte større Gaarde her i Landet, navnlig paa Lolland—Falster, og skønt Skatter, Lønninger og Driftsudgifter var smaa, sammenlignet med Nutidens, var den aarlige Forpagningsafgift dog kun 3 à 4 Rdl. Cour. (9,60 à 12,80 Kr.) pr. Td. Ld., for saa vidt Hoveriet til Gaarden var afløst, og der ingen Tiendeydelse medfulgte fra Bøndergaardene; denne lille Afgift stod følgelig i Forhold til Jordens og Gaardens Afkastningsevne. Aarsagerne til det ringe Udbytte var flere, men da navnlig denne, at Jorderne var saa vandlidende og kolde som Følge af mangelfuld Vandafledning.

Vi begyndte at dræne omkring Midten af forrige Aarhundrede, men allerede omkring 1760, ca. 3 Slægtled tidligere, var vi begyndt at lovgive om Afledning af skadeligt Vand i Landbruget, hvilket hidtil havde været overladt til det private Initiativ; Christian d. V's Danske Lov (1683) indeholder saaledes kun faa og ufuldstændige Bestemmelser om Vandløb.

Men i Aarene 1758—60 udstedtes 3 Forordninger, der forøvrigt var Indledningen til de store Landboreformer senere; af de Formaal, som disse tog Sigte paa at fremme, skal nævnes „Indskrænkning af Jordfællesskabet samt Afledning af skadeligt Vand ved Oprensning af fælles Aaer og Udtørring af fælles Moser og Moradser til Ager og Eng“.

Vandløbene fører jo en stor Del af Nedbøren paa de Jorder, som har Hældning til disse, ud i Havet, men de fik den Gang overvejende Lov til at passe sig selv og at gro til. Ved Tøbrud om Foraaret, men ogsaa efter kraftige Regnskyl om Sommeren, bredte Vandet sig da ud over de tilstødende Jorder paa begge Sider af Aaen, og jo fladere disse var, jo større Arealer blev der oversvømmet. Med lidt Hjælp og ved Presset højere oppe fra kunde Strømmen da undertiden rense Løbet her og der, men det skete ogsaa, at der dannedes et helt nyt Løb, saa der opstod Strid blandt Lodsejerne om, hvor Skellet var.

Et ejendommeligt Tilfælde nævnes fra Sorøegnen; Akademiet ejede her en mindre Eng mod Syd ved Susaaen, hvor en Bro førte Vejen over Aaen til Næsby, Syd for denne. Det hændte nu her, at Aaen dannede et nyt Løb Nord om Engen, og denne kom derved til at ligge i Præstø Amt (den Gang Vordingborg Amt), idet Susaaen var Amtsskel.

Endvidere bidrog Broerne over en Aa til at hævne Vandets frie Løb i denne; fra ældgammel Tid førte Vejene gerne over Vandløbene, hvor disse var smallest, og hvor Broerne var billigst og lettest at bygge. Efter en snerig Vinter var det derfor ikke sjældent, at det varede Uger, inden Vandet trak bort fra de tilstødende Jorder.

Landets Udseende var da ogsaa vidt forskellig fra nu mange Steder. Omkring 1760 nævnes det saaledes, at i de to nuværende Amter, Frederiksborg og København, fandtes der henved 2000 større Damme og mindre Søer foruden det dobbelte Antal mindre Damme spredt omkring i disse. Om Sommeren svandt de fleste væsentligt ind i Omfang, og var denne meget tør og varm, forsvandt de mindre og mindst dybe helt, saa den humusagtige Bund, der gennem Aarhundreder var dannet af Vandplanter og „Grøde“, blev tør en Tid, for saa at fyldes igen,

naar Nedbøren tog til senere paa Aaret. I vaade Aar tiltog de derimod baade i Antal og Omfang, og f. Eks. paa Lolland og i Egne paa Falster blev der da delvis Misvækst. Den dygtige M. R. v. *Jessen*, der var Stiftamtmand over Maribo Stift 1814—49, meddeler herom, at Arealer paa flere Hundrede Tdr. Ld. frugtbar Agerjord samt Enge og Moser var da oversvømmet, selv om Sommeren.

Bestemmelserne i de 3 nævnte Forordninger om en bedre Vandafledning af Landets Jorder førte dog ikke til store Resultater. Skulde et Landomraade kunne afvandes for den overflødige Nedbør, for hvilket en Aa var Afløb, skulde denne renses for alle Hindringer til dens Udløb, men „Datiden“ — de nærmere og fjernere Lodsejere, ofte stavnsbundne Bønder, hvis Jorder endnu laa i Fællesskab — var for træge og uvillige; som deres Forfædre før dem havde de dog hidtil faaet Føden, som Tilstanden var; de fattede ikke fuldt Nytten deraf, ligesom de veg tilbage for det store Arbejde, som var forbundet dermed. Godt 20 Aar senere udstedtes Forordningen af 23. April 1781: Om Fællesskabets Ophævelse. Som Skik og Brug da var, anførtes almindelig til Indledning *Grunden* til Forordningens Fremkomst; denne lød: „Saasom Agerdyrkningen er Grundstøtten for Danmarks Velstand, saa har Kongen“

Denne Forordning indeholdt i § 24 Bestemmelser om Afledning af skadeligt Vand; men heller ikke denne fik videre Gang i Arbejdet dermed; ligesom Forordningen af 1758 savnede den bestemte Regler for Maaden, hvorefter Afledningen skulde ske, ligesom den heller ikke gav Magt til at tvinge ligegyldige og uvillige Lodsejere.

Vi undres over, at denne saa øjensynlig vigtige Grundforbedring for Jordens Dyrkning kunde være saa længe om at komme i Gang, men Jordfællesskabet var en Hindring herfor, og hertil kom ogsaa andre Forhold. Medens der hidtil, hvad Reformen i Landbruget angik, kun var arbejdet for Forbedringer indenfor selve dette (Ophævelse af Fællesskabet, Vandafledning o. lign.), kom der ved Regeringsskiftet i April 1784 nye Mænd til Styret, der tillige, ja særlig, havde Blik for at afhjælpe den Uret, som Bondestanden var Genstand for i Sam-

fundet ved Stavnsbaandet, Fæstevæsenet, Hoveriet og Tiendeydelsen, og som derfor tog fat paa Reformer her.

Blandt disse Mænd maa navnlig nævnes Bondevennen, Greve *Chr. D. Fr. Reventlow* til Christianssæde paa Lolland, der blev Chef for „Rentekammeret“, det Kollegium, hvorunder Landvæsenssager hørte. Han fik nedsat saavel den „lille Landbokommission“ af 1784, der paa Kronens Godser i Nordsjælland skulde indhøste Erfaringer, hvad Reformerne angik, samt den „store Landbokommission“ af 25. August 1786, som derefter skulde fortsætte med disse for det øvrige Land, og i begge disse Kommissioner var Greve Reventlow den drivende Kraft.

Efter Regeringens Anmodning skulde Kommissionens 16 Medlemmer udarbejde og komme med Forslag til Reformer, som Kommissionen derefter skulde behandle, og ved dennes første Møde den 18. September fremlagde den begavede og skarp-sindige Jurist *Chr. Colbjørnsen*, der tillige var Sekretær for Kommissionen, bl. a. følgende: „Af de i det Kgl. Rente-Kammers Forestilling udtrykkelig benævnte Poster bliver endnu Hoveriets Bestemmelse tilbage at afhandle. Denne Sag finder jeg saa vigtig og med saa mange sammenstødende Vanskeligheder forbundne, at jeg ikke vover at give noget Forslag desangaaende, førend jeg har haft den Ære at høre de mere oplyste Herrer Commissariers Meninger over denne Materie.“

Kommissionen tog saa fat paa andre vigtige Opgaver, derunder en af Colbjørnsen tidligere indsendt Betænkning over Fæstebondens Stilling, og efter at denne var betryggende sikret, og Bondens Stavnsbaand hævet, henholdsvis ved Forordninger i 1787 og 1788 som en Frugt af Kommissionens Arbejde, medvirkede Reventlow derefter til Forordningen af 25. Juni 1790: „angaaende skadeligt Vands Afledning til Agres, Enges og Mosers Forbedring i Danmark“. Som „Grund“ for denne angives i Indledningen: „Intet forhindrer mere Jordbrugets Forbedring, endog naar Fællesskabet er ophævet, end skadeligt Vand, som ikke kan afledes.“ Aaret efter føjedes der en Del Forbedringer til ved Plakat af 10. November 1791. Denne Forordning, der var vor første egentlige Lov om Vandafledning, gjaldt til 1846. Som Landmand kendte Reventlow jo de store

Vanskeligheder, som det skadelige Vand medførte for Landbruget, navnlig paa de sydlige Øer.

Men endnu var Fællesskabet en Hindring for at komme i Gang med Vandafledning af Jorden; men efter at et andet Medlem af Kommissionen og Embedsmand i Rentekammeret, den nidkære Godsejer *W. A. Hansen* til Frydendal (nu Torbenfeldt), havde foreslaaet og faaet vedtaget i denne, at ved Udskiftning af Fællesskabet efter Forordningen af 23. April 1781 skulde Godsejerne have Lov til hos Bønderne at beregne sig 4 pCt. af den hertil medgaaede Kapital, naar Udskiftningen var hensigtsmæssig (Forordning af 15. Juni 1792), kom der Gang i Udskiftningen, og i Løbet af de følgende 10 Aar blev Halvdelen af Landets Jord udskiftet af Fællesskabet.

Samtidig tog den utrættelige Reventlow fat paa det vanskelige Hoverispørgsmaal og arbejdede ufortrødent gennem 1790erne i og udenfor Kommissionen for Ordningen af dette, dels for at faa det afløst, og hvis dette ikke var muligt, da at sikre Bonden mod at lide Uret, ligesom der heller ikke maatte øves Uret mod Godsejerne ved at fratage disse lovligt erhvervede Rettigheder eller Værdier, der var betalt ved Køb af Herregaarde, som gennem Tiderne havde skiftet Ejer; og efter at Vanskelighederne herved saa nogenlunde var ordnet, enten ved frivillig Overenskomst mellem de to Parter eller ved en Kommissionskendelse, udstedtes Forordningen af 6. December 1799, der forbød al ubestemt Hoveri og ligeledes Forøgelse af det en Fæster paahvilende Hoveri.

Vejrliget og Forholdene i Landbruget det følgende Aar bidrog derefter mægtigt til at begynde paa Afledning af skadeligt Vand fra Jorderne. Vinteren 1799—1800 var meget snerig; Frosten begyndte den 19. November og varede ved næsten uafbrudt til den 7. April med kolde Østenvinde i Marts. Foraaret begyndte med kolde Byger, og Regn og Snevand holdt de lerede Marker vaade, saa Pløjning og Foraarssaaning paa disse først kunde begynde sidst i Maj og ind i Juni, og endda kom Sæden i slet tilberedt Jord. Da Græsmarkerne ogsaa kom sent i Vækst, blev der stor Fodertrang; af den lille Kvægbestand døde en Del

af Sult, og det udtærede Kvæg, der holdt Livet, havde svært ved at komme til Kræfter paa det knappe Græs.

Den sent saaede Sæd, som yderligere hæmmedes af den vaade og kolde Sommer, gav en sen Høst, som paa de lerede, kolde Jorder først begyndte i September, og da Maanederne August—Oktober, ligesom nu, gav megen Regn, groede den grønmodne Sæd i Hobene og kom daarlig bjærget i Hus; endnu i Oktober stod der megen spiret Sæd ude, navnlig paa Herregaardene. Høsten blev derfor daarlig, og der indførtes Brødkorn fra Udlandet til høje Priser. Som Eksempel skal anføres Kapitelstaksten for Maribo Stift; denne var i Gennemsnit af Femaaret 1795—99 for Hvede, Rug, Byg og Havre henholdsvis: 13,59 — 9,94 — 7,77 og 4,90 Kr. pr. Td., men for Høsten i 1800: 26,34 — 21,04 — 12,38 og 6,81 Kr. pr. Td. De unormale Vejrforhold medførte dernæst, at Saaningen af den ny Vintersæd, hvor det var muligt at faa Jorden tilberedt til denne, kom sent i den vaade Jord. Navnlig havde Lolland lidt under disse Forhold.

Efter de forannævnte Forordninger om Afledning af skadeligt Vand, paahvilte det Amtmændene at ordne og lede Arbejdet dermed, og efter Reventlow's Forordning af 25. Juni 1790 blev det yderligere paalagt dem som en Pligt at føre aarligt Tilsyn med, at Vandet havde frit Løb i Aær og Bække.

Greve Reventlow, der fremdeles ledede Rentekammeret og i 1789 var blevet udnævnt til Præsident for dette, skyndede nu paa og fik i 1802 for de sydlige Øers Vedkommende, hvor Forholdene var værst, nedsat en Kommission til at undersøge Forholdene, men saavel dette som Nivellement og Planlægning trak i Langdrag trods nye Paaskyndelser fra Rentekammeret; og da vi saa i 1807 kom med i Napoleonskrigene (mod England), standsede Arbejdet med den Begrundelse, at saavel Pengene som Folk kunde finde bedre Anvendelse andet Steds.

Men i 1814 blev den forannævnte dygtige M. R. v. Jessen Stiftamtmand over Maribo Stift, og da Aarene 1815—16 var meget regnfulde, flere Hundrede Tdr. Ld. paa de to Øer stod under Vand, og der indløb daglig Klager til Amtet desangaaende, tog han energisk fat paa at afhjælpe „Ondet“ efter Bestemmelserne i Forordningen af 25. Juni 1790. Han indsamlede

Oplysninger, forhandlede med Lodsejere og Brugere, Godsejere og Bønder, lod Vandløbene opmaale, de nødvendige Nivellementer udføre (der savnedes Tillid til de, som Kommissionen af 1802 havde ladet udføre en halv Snes Aar tidligere) samt Plan udarbejde.

For Falsters Vedkommende blev derefter i Løbet af 1817 54 af Øens vigtigste Vandløb — en samlet Strækning af ca. 155 km — oprenset og delvis udvidet, hvorved Landbruget indvandt flere Hundrede Tdr. Ld. frugtbar Agerjord, ligesom mange Enge og Moser nu blev nyttige for Ejerne. Stiftamtmanden og Befolkningen havde dernæst den Glæde at se Anstrengelserne bære gode Frugter; hvor Vandet tidligere stod i længere Tid efter stærke Regnskyl og efter Tøbrud til langt hen paa Foraaret, eller permanent, trak det nu bort paa et Par Døgn. Men ogsaa Skovene gavnede det, idet Vandet nu trak bort fra en Del lave og sure Partier i disse, og dernæst var det til stor Gavn for de slette, ja berygtede Veje. Endvidere blev der taget fat paa Lolland; i 1816 blev saaledes den da ca. 12 $\frac{1}{4}$ km lange Marebæk Aa i Nr. Herred oprenset og gjort i Stand; men her var Forholdene noget vanskeligere, og Arbejdet lykkedes derfor knapt saa godt paa Lolland som paa Falster; den foranvænte Kommission af 1802 ophævedes i 1818.

Ogsaa i andre Egne af Landet blev der taget fat paa at aflede Vandet paa stærkt vandlidende Jorder ved Oprensning af Vandløb, men efter de saakaldte „Amtsbeskrivelser“ — 19 ialt — over Landbrugets Tilstand, som ved Landhusholdningsselskabets Medvirken udkom i Aarene 1826—44, kunde Arbejdet dermed være gaaet bedre. Selv paa de sydlige Øer, saaledes paa Lolland, hvor man dog havde høstet og set Frugterne af Stiftamtmand v. Jessens energiske Bestræbelser i saa Henseende, skete der Forsømmelser med den aarlige Vedligeholdelse, og i det fugtige Aar 1830 blev der atter Misvækst og derfor høje Kornpriser (Kapitelstakster), særlig paa Brødkorn, og dette ligeledes i 1831, fordi Vintersæden i et fugtigt Aar med sen Høst blev saaet for sent og i ubekvem Jord, hvis det da i det hele taget var muligt at saa Vintersæd, saa Høsten af denne heller ikke blev god det følgende Aar.

Til Forstaaelse heraf maa vi erindre, at mange af de Bønder, der endnu sad med Gaardene, havde været bundne til Stavnen til Nytaar 1800, og en Slægt ændrer sig jo ikke i samme Øjeblik, den er „fri“, Oplysningen og Kundskaberne var ringe, men Sløvheden og Dorskheden stor, og endnu tyngedes mange af Hoveri; hertil kom senere, efter Napoleonskrigenes Ophør i 1815, den haarde Krise i Landbruget, som begyndte i 1819 med et Fald i Priserne paa Korn til under Halvdelen af disse i 1818, og idet Salg af Korn da var Landbrugets Hovedindtægt, mærkedes dette meget haardt i den følgende halve Snes Aar.

* * *

Hvorledes formede Landbruget sig nu under disse Forhold? Det er nævnt foran, at „Holstenerne“ kunde forpagte lollandske Herregaarde for 10—12 à 13 Kr. pr. Td. Ld. aarlig. Ved Jordens Drift indførtes da det holstenske Sædskiye (Kobbelbrug) med Helbrak og derefter 3—4 à 5 Sædmarker, efterfulgt af 4—5 Græsmarker (da Greve Reventlow ved Faderens Død i 1775 overtog Grevskabet, indførte han dette Sædskiye paa de af Grevskabets Gaarde, som ikke var forpagtet ud). Skønt de af Hensyn til Jordens Afvanding lod kaste mindre Grøfter mellem Agrene (Brakgrøfter), hvis saadanne ikke fandtes paa Gaarden i Forvejen, gjorde de den Erfaring, at Sædskiye ikke helt passede til den kolde, tunge og side Jord, idet Græsset i 2. eller 3. Græsningsaar fortrængtes af Mosser, der gav Jorden et grønligt Skær; det var derfor nødvendigt at indskyde en Kornmark, saa Jorden fik en Udluftning ved Pløjningen (det overskaarne Kobbelbrug). Bønderne, der syntes, at Grøfterne tog for megen Jord og krævede for meget Arbejde, søgte at hjælpe sig ved Foraar og Efteraar at lede staaende Vand bort ved Gravning af Render, ligesom de foreløbig holdt paa deres 4—5—6 à 7 Marker i Driften. Derimod var de klar over Pløjningens Nødvendighed, og ingen Steder her i Landet pløjedes Jorden saa hyppigt som paa Lolland, deraf Ordsproget: „Lollands Pløjning og Helvedes Pine har ingen Ende“.

Agerdyrkningsredskaberne var meget ufuldkomne endnu; Holstenerne havde deres egne Plove med hertil, men disse

vandt ikke rigtig Bifald her, hvor de fremdeles brugte Hjulploven. Efter Landboreformerne var denne stadig blevet forbedret samt lettere, saa den efterhaanden som Bøndernes Heste blev færre, større og kraftigere kunde trækkes af 4, ja senere af 3 Heste. Selv efter at Jernsvingploven var begyndt at brede sig i 1820erne, fremmet ved Landhusholdningsselskabets Støtte, var der endnu i 1830erne endog større og ansete Landmænd, der foretrak den mere støt gaende Hjulplov.

Det var dog ogsaa et Pengespørgsmaal, navnlig for Bønderne; som Gennemsnit af de 9 Aar 1832—40 var Kapitelstaksten for Hvede, Rug, Byg og Havre henholdsvis kun 9,70 — 7,67 — 5,89 og 4,20 Kr. pr. Td. for hele Landet, og som Gennemsnit af de 4 Aar 1830—33 var Værdien af hele Monarkiets aarlige Udførsel kun 22 Mill. Kr., hvoraf ca. Halvdelen hidrørte fra Slesvig og Holsten. Saavel Mekanikus *Winstrups* Jernsvingplov som *Bailey's* (engelsk) kostede først i 1820erne 30 Rdl. (60 Kr.) i Sølv, 72 à 74 Kr. i Sedler; samtidig kom en let amerikansk Plov hertil. Disse Plovtyper samt hjemmelavede Efterligninger, der kunde trækkes af 2 Heste og betjenes af een Mand, forbedredes ligeledes. Ploven er jo Landbrugets vigtigste Redskab til Jordens Behandling efter en Afgøde, og efterhaanden som det gik op for Landmændene, at Jernsvingploven baade vendte og brød Furen bedre end Hjulploven og var billigere at betjene, hvilket tydelig fremgik ved de af Landhusholdningsselskabet omkring i Landet afholdte Plovprøver, maatte Hjulploven vige; en Stigning af Kornpriserne i 1840erne, om end ringe, bidrog ogsaa hertil. Som Eksempel kan anføres, at i Aarene 1840—42 kom der af forbedrede dels amerikanske, dels *Bailey'ske* Plove til Sogne paa Falster: 56 til Skelby, 55 til Gundslev, 40 til Gedesby, 148 til Idestrup, 57 til Systofte og 60 til Brarup, ialt 416 Plove.

I samme Tidsrum fra Aarhundredskiftet til omkring 1840 forbedredes Harven fra en stiv og lidet leddelt Træharve med Trætænder med ringe Virkning paa Jorden til en mere bevægelig, først med én, saa med 2 Rækker og tilsidst med lutter Jern-tænder. Det var derfor ikke alene i meget fugtige Aar, at der paa Lolland-Falster blev en lille Høst eller delvis Misvækst,

men ogsaa i meget tørre Aar, idet den stærkt lerede Jord, navnlig i de mange Ærtemarker, kunde blive som et Logulv, fordi Redskaberne var saa ufuldkomne.

Selv i normale Aar begyndte Foraarssaningen 2—3 Uger og Høsten ca. 2 Uger senere end nu, og i Lavninger, hvor der havde staaet Vand, endnu senere. Da Sæden var mere uens moden og mere fyldt med Ukrudt end nu, August, ligesom nu, vor regnrigeste Maaned, Solen i Høstdagene henved en Time kortere paa Himlen og fra sin lavere Stilling paa denne sendte mindre Varme til Sædhobene, kneb det med at faa Sæden velbjærget og soltør i Hus. Vel bødede de smaa og mere aabne Udhuse noget derpaa, men i Datidens Landbrugslitteratur nævnes dog ofte, at Sæden hyppigt tog Varme og blev „ladebrændt“, og at der burde være Tørrerier, paa hvilke det aftærskede Korn kunde tørres.

Dels af denne Grund, dels fordi Kornet var saa fuldt af Ukrudtsfrø og al Slags Snavs, var det lidet søgt i Handelen. Aarsagen hertil var dels Ligegyldighed, dels Savnet af gode Rensemaskiner. Den aftærskede Korndyngre rensedes almindelig ved Kastning med en Haandskovl; af det forreste, tunge og bedste Korn tog Bønderne saa til Fødekorn (Brød, Malt, Mel og Gryn), derefter til Saasæd, dernæst til Tiendekorn og Landgilde (Fæsteafgift), medens det bageste mest lette og urene („Købmandsgods“) afhændedes til Købmændene og Brændevinsbrænderne.

Den dygtige Inspektør *Smidth* paa Korselitze beklagede sig da ogsaa over Beskaffenheden af det Tiende- og Landgildekorn, som Fideikommisset modtog af Bønderne; det var lige saa slet og urent som „Købmandskornet“, og de havde det største Besvær med at faa det afsat. Naar Kornskuderne kom til København, gik Bagerne, der kom til Havnen for at købe Hvede og Rug, uden om disse, naar det var avlet paa Falster, og det maatte saa afhændes til Brænderierne, af hvilke der i Begyndelsen af forrige Aarhundrede fandtes godt 300 i Hovedstaden.

O. Chr. *Olufsen*, der i 1799 var blevet ansat som Forstander for det da paatænkte „Agerdykningsseminarium“ paa Næsgaard under det „Classenske Fideikommis“, og som i 1815 blev ud-

nævnt til Professor i Statsøkonomi ved Universitetet, meddeler, at det var ikke bedre paa Lolland, og disse 2 Øer ejer endda Landets bedste Jord. En Bedring heri begyndte i 1816, da Fideikommisset efter Olufsens Raad købte Saahvede og Saarug, 80 Tdr. af hver Slags i Landskabet „Provstiet“ Øst for Kiel; denne fordeltes til Bønderne med 1 à 2 Tdr. til hver, mod at disse af Høsten i 1817 skulde levere samme Mængde tilbage og med samme Renhed, og da Forsøget faldt heldigt ud, spredtes Saa-sæd af den indførte de følgende Aar til andre Egne af Falster.

Allerede i 1790erne havde flere større Landmænd paa Sjælland og de sydlige Øer indført en yderig, tyndskallet, lys Hvedesort fra Sydengland, men efter at denne var gaaet bort i 3 Frostvintre, saaledes i 1800 (se foran), opgav de denne og vendte igen tilbage til den gamle brune, mere tykskallede og mindre yderige danske Hvede (sammenlign med den i 1874 af „Markfrøkontoret“ indførte Square-head Hvede, der for en stor Del frøs bort i den strenge Vinter 1880—81 („der er intet Nyt under Solen“). Som Helhed var de store Brug forrest paa alle Omraader, hvad Jordens Dyrkning m. m. angik: Sædskiye, Brak, renere Saasæd og Salgskorn, Anskaffelse af Jernsvingplove, forbedrede Harver, Rensemaskiner, Vandafledning m. m.

Efter Forordningen af 10. Januar 1698 om „Maal og Vægt“ skulde Korntønden benyttes ved Handel med Korn. Greve Reventlow, der saa det uheldige heri, hvad Fremgang i Kornets Renhed og Kvalitet angik, fik saa udstedt Forordningen af 21. Oktober 1791, der gav Lov til at sælge Kornet efter Vægt, men endnu havde denne ikke medført nogen Ændring til det bedre.

De stedlige Købmænd — ja forøvrigt Købmændene i hele Landet — søgte nemlig at knytte Bøndernes Handel til sig ved at give væsentlig samme Pris for det urene som for det rene Korn, men til Gengæld tog de saa noget mere for de simple Varer, Bonden købte hos ham: Tjære, Salt, Spegesild, Jern, Brædder o. lign.; „de mere kloge narrer de mindre kloge“; men Bønderne var tilfredse med, at de ogsaa fik Betaling for Snavset og Ukrudtsfrøet, der ogsaa fyldte i Tønden, og at „Hejre og Klinte var bedre end inte“.

Vort Korn opnaede derfor kun en ringe Pris i Udlandet. Den

bekendte Landøkonom *J. C. Drewsen*, Strandmøllen, der i Aarene 1819—30 var en af Landhusholdningsselskabets 3 Præsidenter og fra 1814 Medstifter af „Landøkonomiske Tidender“, Forløber for „Tidsskrift for Landøkonomi“, meddeler i Begyndelsen af 1816, at medens Prisen i Hovedstaden paa dansk Rug var 10 à 12 Rbd. pr. Td., betaltes østersøisk Rug med 19 à 20 Rbd. (denne tilsyneladende høje Pris hidrørte fra, at Rbd.s Kurs efter Statsbankerotten i 1813 endnu kun var 27—28 pCt. af Pariteten).

Som mange andre Smaakøbstæder omkring i Landet var Købstæderne paa de sydlige Øer kun „teglhængte Landsbyer“ med Privilegium paa Brændevinsbrænding og Handel, og Købmændene paa Lolland-Falster var nærmest kun Repræsentanter for Købmænd i Lybæk; til disse afhændede de Øernes snavsede og fugtige Korn og købte saa andre Varer med tilbage. Saaledes havde Forholdene udviklet sig helt tilbage fra „Valdemars-tiden“, da Hansestæderne fik de første Handelsprivilegier i de 3 nordiske Lande, og dør fastsattes Kornpriserne. Senere efter Amerikas Opdagelse og efter „Grevens Fejde“ bemægtigede Nederlænderne sig efterhaanden Handelsherredømmet paa Østersølandene og delvis i Vesteuropa og Middelhavslandene, og fra og med Begyndelsen af det 17. Aarhundrede blev Kornpriserne nu fastsat paa Kornbørsen i Amsterdam. Fugtigt Korn kunde imidlertid ikke taale saa lang Sejlads, derimod nok over Østersøen til Lybæk, og derfor bevarede de Handelen her; de anvendte saa selv vort billige Korn og udførte deres eget dyrere Korn fra Nordtyskland. I Løbet af det 17. og 18. Aarhundrede tilrev Englænderne sig imidlertid det nævnte Handelsherredømme fra Nederlænderne, væsentlig ved Hjælp af „Cromwell's Navigationsakt“ af 1651, og fra sidst i det 18. Aarhundrede fastsattes Kornpriserne nu paa Londons Kornbørs.

Landbruget i England var da det fremmeligste i Europa; men fra Midten af det 18. Aarhundrede begyndte Industrien en stærk Udvikling, og Landbruget kunde nu kun i gode Kornaar føde den stærkt voksende Befolkning, saa Kornindførsel jævnlig blev nødvendig. Professor Olufsen meddeler, at vi begyndte at udføre Korn til England i 1780erne, men Køberne her saa

anderledes paa dette end vore egne Købmænd. Paa Børsens ugentlige Kornliste betegnedes det som „midling, ordinary, high-mixed sorts“ (middelmanadig i høj Grad blandede Varer), og da *G. Begtrup*, senere Professor i Landøkonomi ved vort Universitet, paa sin lange Udenlandsrejse afsluttede denne i England i 1797, inden han som Docent tiltraadte nævnte Stilling, ærgrede det saavel ham som vor daværende Konsul i London at se vort Korn nederst paa Børslisten, og betegnet som „skiden Sæd“.

Foruden Kornets ringe Kvalitet var der paa Lolland-Falster endvidere vanskelige Udførselsforhold grundet paa de slette Veje og Manglen paa brugelige Udskebningshavne. Ligesom i ældre Tid var Havet endnu „Handelens Kongevej“. Fra de sydlige Sogne paa Falster prammedes Kornet ad Guldborgsund til Nykøbing, og var der Frost og Is, kørtes det ad Vejen med Vogn; i Tøvejr var denne ufarbar, og saa kørte Landmændene ad Østkysten langs Stranden; et Par Heste kunde trække 4 Tdr. paa Læsset, men skulde Turen gøres paa én Dag, maatte der et Par ekstra Heste med. Fra Rødby prammedes Kornet de 7 km til Kramnitze, men fra Maribo, der var berygtet for at have de sletteste Veje i Kongeriget, var det i milde Vintre („Søvintre“) næsten ikke muligt at faa Kornet de 7 km til Udskebningsstedet Bandholm. Hvor Kysten og Forholdene egne sig for det, var det almindeligt — helst ved en svag Fra-landsvind — at køre ud med Kornet i Vandet til dette naaede Hestenes Bug, saa førtes Kornet over i en Pram, der igen førte det ud til Skibet.

Reventlow, der kendte de slette Veje og de Vanskeligheder, de medførte for Samfærdselen for Landbrugets Afsætning og dermed for dettes Økonomi, og tillige vidste, hvor haardt Bønderne hidtil havde været tynget af Arbejde, saavel ved Anlæg af nye som ved Vedligeholdelse af Vejene i det hele taget, udarbejdede nu og fik vedtaget Vejforordningen af 13. December 1793. — Ja, det er forbavsende, hvad Greve Reventlow fik udrettet for Bondestanden og vort „Modererhverv“ Landbruget. Foruden det, som er nævnt i det foregaaende, vil jeg tilføje hans Bestræbelser for at fremme Bondestandens Op-

lysning ved en forbedret Skoleundervisning, idet han vidste, at først da blev Bonden i Stand til at udnytte de Goder, som de mange Reformere havde skabt; men jeg vil tillige tillade mig at tilføje, at vor Tid har ikke været hensynsfuld mod hans Efterkommere.

Angaaende Vejenes Forbedring møder vi atter den dygtige Stiftamtmand *M. R. von Jessen*; han tog ogsaa her fat paa at gavne det Amt og den Befolkning, der var blevet ham betroet at virke for som Amtmand, og selv om Bønderne dog fik meget Ekstraarbejde derved, fordi de fattige Tider gjorde det nødvendigt, at saadant blev udført som Naturalarbejde, saa takkede ældre Bønder, der kunde huske Vejenes Tilstand tidligere, Stiftamtmanden varmt for det, han havde faaet udrettet; han virkede ligeledes for Bygning af Havne.

Som Eksempel paa, hvorledes Vej- og Vejforholdene kunde komme paa tværs, skal nævnes, at da ledende Mænd i Stiftet, deriblandt Biskop *P. O. Boisen*, Vesterborg, og Stiftamtmand *C. W. Munthe Morgenstjerne*, Overhovederne for den gejstlige og verdslige Øvrighed, indbød til et Møde paa sidstnævntes Gaard „Gammelgaard“ paa Kongens Fødselsdag den 28. Januar i 1809 for at faa dannet et „Selskab til Oplysning og Industriens Fremme“ (Forløber for „Maribo Amts økonomiske Selskab“), udeblev de, der boede længere borte, fordi det nogle Dage forinden var slaaet om til Tøvejr.

Et Forhold mere, der vidner om Forskellen paa da og nu ved Jordens Drift, skal lige nævnes; endnu var Kunstgødning ukendt, men en Del brugte at rense udtørrede Damme og Grøfter om Sommeren for Dynd, som efter at have henligget til Udluftning, udkørtes og spredtes paa Jorden og viste god Virkning. Mange Bønder saavel paa Falster som Lolland behandlede Staldgødningen paa lignende Maade; den lille Mødding, der var fattig paa Plantenæring, laa gerne omgivet af Vand i et fordybet Møddingsted. Naar Grønjorden saa „brækkedes“ til Vintersæd ved Sct. Hans Tid, kørtes Gødningen ud og spredtes paa denne, hvorefter den henlaa 4—5 Uger for at udluftes af Vind og Sol, inden den nedpløjedes sidst i Juli.

Selv den bedste Oprensning af Vandløbene samt Grøfter mellem Agrene var dog langt fra i Stand til at fjerne Vandet fra vandlidende Jorder. Allerede omkring Aarhundredskiftet havde enkelte dygtige Landmænd — Baron *de Selby*, Bækkeskov, Oberst *Falkenskjold*, Sofienberg ved Rungsted, *Neergaard* Ringsted Kloster, m. fl. — søgt at aflede Vandet ved „bedækte Grøfter“, i hvis Bund der var lagt Grene med Tang, Bundter af Pilekviste, Faskiner, Sankesten, der saa dækkedes med Jord, men Virkningen var ikke tilfredsstillende, og der krævedes et ret stort Fald.

Ved Nytaarstid 1840 købte den da kun 22 Aar gamle *Edw. Tesdorpf* Ourupgaard Gods paa Falster; han overtog dog først Driften i 1842, idet den daværende Forpagter *Mackeprang*, der havde merglet Gaardens Jorder, havde 2 Aar tilbage af Forpagtningen. I 1841, der var et meget fugtigt Aar (i Modsætning til det meget tørre Aar 1941), saa *Tesdorpf*, at det mange Steder var umuligt at faa Brakmarken pløjet, fordi Hestene sank i, og det første, han lod gøre i 1842, var derfor at fordybe Brakgrøfterne.

I Sommeren 1844 foretog han en flere Maaneder lang Rejse, paa hvilken han mest opholdt sig i England, hvis Landbrug da var det fremmeligste i Europa. Her var Dræningen forlængst begyndt, bl. a. ved „bedækte Grøfter“, ved forskellige Former af brændt Tegl, formet i Haanden af plastisk Ler inden Brændingen, og *Tesdorpf* havde en af disse med hjem, men de var for dyre. Allerede ved Aarhundredskiftet lavede de Drænrør i England, formet i Haanden som en rektangulær Plade, der inden Brændingen forpedes til et Rør omkring en tyndere eller tykkere rund Stok, alt efter den ønskede Lysning; den derved dannede Slidse i Rørets Længderetning, hvor Pladens to Sider mødtes om Stokken, ansaa man for nødvendig, for at Vandet kunde komme ind i Røret; men kort forinden *Tesdorpf* var i England, lykkedes det for Industrien at fremstille en Maskine, der kunde presse det plastiske Ler ud som Rør, og ved Brugen af disse viste det sig, at en Slidse til Vandets Indtrængen i Rørene var unødvendig, Muffer til at forbinde Rørene med ligeledes, blot Jorden var fast, Grøftebunden jævn, Rørenes

Nedlægning og den første Paafyldning af Jord omhyggelig, og dermed var Problemet — Afledning af det skadelige Vand fra dyrkede Jorder ved Rørdræning — løst.

Godsejer A. *Valtiner*, Gjeddesdal, var den første her, som drænedes med Drænrør, idet han i 1848 i England købte 2000 Stkr. Rør, der nedlagt virkede godt, og i 1858 var Gaarden drænet færdig. Hans Fader, der var Holstener, og ligesom Tesdorpf havde lært Landbruget i Holsten, havde købt Gjeddesdal i 1822 under Landbrugskrisen. Drænrørmaskinerne var nu gode, og paa Verdensudstillingen i London 1851 fandtes der flere Typer. Herhjemme begyndte Teglværker ved Humlebæk, Taastrup og Flensborg Fjord at lave Drænrør sidst i 1840erne; grundet paa manglende Erfaring ved Valg og Behandling af Leret samt Brændingen var en Del af disse i Begyndelsen skæve og hullede og smuldrede hen og opløstes i Jorden, men disse Mangler overvandt hurtig.

Godsejer Tesdorpf, der havde Teglværk og godt Ler paa Ourupgaard, anskaffede ogsaa en Rørmaskine, og under Ledelse af en Forvalter, han havde haft i Holsten for at lære Dræning, drænedes i 1852 et mindre Areal paa Gedsersgaard. Under Ledelse af Landinspektør *Marschall*, der med Støtte fra Landhus-holdningsselskabet havde lært Dræningsteknik i Skotland, begyndte han i 1853 Dræningen af Ourupgaard med den 123 Tdr. Ld. store Mark Syd for Gaarden. Forholdene her var vanskelige med moseagtige Lavninger, dækket af Vand om Vinteren og som sjældent havde givet videre Afgrøde, andre Steder, hvor Sæden altid havde været kort og tynd, et tredie Sted en Lavning, hvor Kvæget sank i Blød, men efter Dræningen skete der paa kort Tid en saa forbavsende Forandring, at Jorden knapt var til at kende igen. Ved nu at dræne et Skifte aarlig (Brakmarken) var Ourupgaard, der blev drevet i en 8-Marks Drift, færdigdrænet i 1860. Grundet paa Vanskelighederne med det første Skifte i 1853 drænedes kun de 94 Tdr. Ld., medens de 29 afvandedes ved aabne Grøfter, men nu i 1860 drænedes disse ogsaa, og derved var Gaardens 967 Tdr. Ld. drænet. Det havde kostet rundt 80 000 Kr., ca. 83 Kr. pr. Td. Ld., men samtidig indvandt 67 Tdr. Ld. — 7 pCt. — ved Sløjfning af Brakgrøfterne, der var Arnesteder for Ukrudt, og som i høj Grad dels sinkede og

dels hæmmede en god Bearbejdning; desuden rykkede Foraar og Høst frem (se foran), Efteraaret forlængedes, og det var nu muligt at færdes paa og bearbejde Jorden Foraar og Efteraar. Samtidig skabtes der Betingelser for at anvende Kunstgødning med Fordel, og allerede i 1853 brugte Tesdorpf en Del Superfosfat.

De af hans øvrige Gaarde, som trængte til Dræning, drænedes i de samme Aar: Kringelborg, Gedsergaard og Frisenfeld; af disse var Kringelborg købt i 1840 sammen med Ourupgaard for 200 Kr. pr. Td. Ld., de to sidstnævnte i 1847 for samme Pris; Fanggaarden (Bøtø) købtes ogsaa i 1840. Høstudbyttet voksede meget betydeligt, navnlig i fugtige Aar, saaledes i 1860, ved Sammenligning med Forholdene tidligere. Til Frisenfeld, Danmarks sydligste Gaard, var der 24—25 km at køre med Rørene.

I Jylland maa navnlig nævnes Lensgreve *Chr. E. Krag-Juel-Vind-Frijs*, Frijsenborg; i 1853 anlagde han et Teglværk paa „Frijsendal“ til Levering af Drænrør til de af Grevskabets Gaarde, som laa i Nærheden, og som trængte til Dræning. Efter velvillig Meddelelse virkede Dræningen paa Frijsendal, udført midt i 1850erne, endnu tilfredsstillende midt i 1930erne. (Det var paa denne Gaard, at den daværende Forpagter *N. B. Chr. Krarup* i 1837 anlagde vor første private Landbrugsskole.) Nævnes skal endvidere Etatsraad *J. Chr. Fr. Eckardt*, Ørumgaard ved Vejle; som ung lærte han i 1850 Dræningen at kende i England og Skotland, i 1851 købte han Ørumgaard, og i 1852 paabegyndte han Gaardens Dræning. Paa alle forannævnte Gaarde steg Høstudbyttet efter Dræningen meget væsentligt de følgende Aar.

Vor daværende Regering var nu blevet opmærksom saavel paa Dræningens Betydning for vort Landbrug og paa den unge virksomme Godsejer Tesdorpf; og tidlig i 1852 henvendte saa den dygtige og i Land- og Skovbrug meget interesserede Indenrigsminister *P. G. Bang* sig til Tesdorpf for at drøfte med ham, hvorledes Dræningen kunde fremmes. Af Tesdorpf's forskellige Raad — toldfri Indførsel af Drænrørmaskiner, Udsendelse af unge Mænd til England for at lære Dræning, Støtte med billige Laan til de, der vilde dræne (ligesom i England fra 1840 og senere ogsaa i Frankrig) og Anbringelse af Dræningslæringer

omkring paa Hovedgaarde, hvor der drænedes planmæssigt, antog Bang det sidstnævnte, og samme Aar blev med lidt Støtte fra Staten de første 4 Lærlinge anbragt, og Institutionen henlagdes under Landhusholdningsselskabets Ledelse. I Aarene 1853—60, da Tesdorpf drænedes sine Gaarde, var der 8 Lærlinge anbragt hos ham omkring paa disse. Staten fortsatte hermed til 1866; der var da uddannet 190 Lærlinge, medens Landhusholdningsselskabet vedblev med sin Støtte til og med 1870, da Institutionen ophævedes; der var da uddannet 286 ialt.

Det, Lærlingene lærte, var navnlig Pudsning af Bunden i Drængrøfterne samt Omhu ved Lægning af Rørene og den første Dækning af disse med Jord, saa Lysningen gennem Rørlædningen ikke blev forskubbet og Drænvandets Løb derved hæmmet; de var altsaa Rørlæggere. Efter Uddannelsen kaldte mange sig imidlertid Drænestre og paatog sig Opgaver som saadanne. Opgaven at aflede Vandet fra et vandlidende Areal saa fuldkomment som muligt efter de foreliggende Terræn- og Jordbundsforhold og dernæst saa billigt som opnaeligt, kræver en ikke ringe Oversigt og Indblik ved Planlægningen, hvad Ledningernes Afstand og Grøfternes Dybde angaar, Rørdimensionernes Afhængighed af Terrænets Fald m. m., og enkelte noget mangelfulde Anlæg bidrog derved til, at der fremkom en Del Kritik, og til at Institutionen ophævedes.

Som Helhed var det de store Gaarde, der førte an med Dræningen, men „Eksemplets Magt“ gjorde sig dog hurtigt gældende blandt Bønderne, hvor Jorderne led meget af Vand. Tesdorpf opmuntrede meget i sin Egn til at dræne, og her begyndte flere af Bønderne at dræne deres Jorder allerede midt i 1850erne.

Ligesom Etatsraad *Fr. Thaarup* (Amtmand paa Bornholm 1804—09 og Forfatter af Bornholms Amtsbeskrivelse 1839) i vor Historie er kaldt „Statistikens Fader“ (vor „officielle Statistik“ begyndte i 1820) og Professor *Th. R. Segelcke* noget senere „det danske Mejeribrugs Fader“, saa er Tesdorpf blevet kaldt „Dræningens Fader“, og der er i hvert Fald ingen andre, der har gjort sig mere fortjent til dette Navn end Tesdorpf for sit Virke for denne for vort Jordbrugs Fremgang saa overordentlig vigtige Grundforbedring.

Landhusholdningsselskabet fortjener ogsaa i høj Grad at nævnes her, saavel i ældre som i nyere Tid; allerede i 1777, 8 Aar efter Selskabets Dannelse, begyndte dette at virke for denne vore dyrkede Jorders vigtigste Grundforbedring ved Vejledning, Artikler i Almanaken og Opmuntring ved Guld- og Sølvmedailler samt ved Pengepræmier, og indtil Aarhundredskiftet blev der gravet 800 km Grøfter til Afledning af skadeligt Vand. Hvad dette gamle patriotiske Selskab — en Betegnelse, det med Rette fortjener — har betydet for vort Landbrugs rige Udvikling til det høje Stade, det nu indtager paa alle Omraader, kender kun de, som har fordybet sig i vort Landbrugs Historie, siden Selskabet stiftedes.

Fra og med 1840, da den bekendte tyske Kemiker *J. von Liebig* udsendte 1. Udgave af sin Bog: „Kemiens Anvendelse i Agrikultur og Fysiologi“, begyndte Videnskaben at interessere sig for Opgaver og Undersøgelser vedrørende Landbruget. Da Dræningen begyndte ved Midten af Aarhundredet, var Bakterier endnu knapt opdaget, og det lavere Plante- og Dyreliv i Jordbunden og Betydningen af dettes Virksomhed i denne for Landbruget endnu mindre. Nu ved vi, at dette kræver en vis Varme i Jordbunden samt Luftskefter i denne for at kunne trives og udøve sin gavnlige Virksomhed ved Omsætningen af organiske Stoffer samt Frigørelse og Omdannelse af de i disse indeholdte Plantenæringsstoffer til Optagelse af den efterfølgende Afgrøde; dette kan derfor ikke trives i en vandlidende, kold og sid Jord.

Afdøde *P. B. Feilberg* (Søborg), der var en Autoritet paa dette Omraade, fordi han næsten hele sit lange Liv fra han i 1858 tog Landbrugseksamen studerede og arbejdede med Tørlægning, Afvanding og Vanding i Ind- og Udland, udtalte i 1878 i Landhusholdningsselskabet herom: „Regnvandet betinger vor Jords Frugtbarhed, men kun naar det kan gennembrænge den; et stillestaaende Vandspejl og dets Ledsager, en sur og kold Jordbund, er en af Landbrugets værste Fjender.“

I de knapt hundrede Aar — 1848 til Nutiden — regner vi med, at der af Landbrugsarealets 3,2 Mill. ha er blevet drænet 0,95 Mill. ha eller 29—30 pCt. af dette.

* * *

Som Afslutning til forannævnte historiske Redegørelse skal tilføjes efterfølgende Oplysninger og Betragtninger. Da vor Arealstatistik først paabegyndtes i 1861 af den daværende Chef for „Statistisk Bureau“, Professor C. G. N. David, ved vi ikke, hvor meget det dyrkede Areal er vokset i de ca. 60 Aar fra Aarhundredskiftet til 1861 ved at talrige større og mindre Damme omkring paa Bymarker og Overdrev m. m. (se foran) er forsvundne, og mange Moradser i Enge, Kær og Moser m. m. ved Oprensning af Vandløbene omkring i Landet og senere tillige ved Dræningen er blevet dyrkbare og gaaet med ind i dette, ligesom vi derfor heller ikke kender Størrelsen af de Hedearealer, som er opdyrket omkring i Landets Hedeegne i samme Tidsrum. Af samme Grund kender vi heller ikke, hvor meget Høstudbyttet er steget, da vor Høststatistik, der grundlagdes af Davids Efterfølger, Professor V. A. Falbe Hansen, først paabegyndtes i 1875. Men at det er ret betydelige Arealer fremgaar af vore datidige Landbrugsskrifter, saaledes i det af den forannævnte Professor Gr. Begtrup ved Rentekammerets Støtte udgivne interessante Skrift: „Beskrivelse over Agerbrugets Tilstand i Danmark“, der udkom i Aarene 1803—12 i 7 Bind, og navnlig af de foran nævnte Amtsbeskrivelser, 19 Bind, der efter „Kongelig Befaling“, foranstaltet ved Landhusholdningsselskabet, udkom i Aarene 1826—44. Hvad Høstudbyttet angaar er Stigningen af dette forholdsvis større, idet det ikke alene er Høsten paa de tørlagte Arealer, der er kommet til, men tillige et øget Udbytte paa de til disse tilstødende Jorder, som samtidig vandt meget i Kultur og Udbytte.

I sit nævnte Værk opgør Begtrup dels paa Grundlag af Tien-den, dels af Udsæden vor aarlige Kornhøst til ca. 9 Mill. Tdr. To af vore Nationaløkonomer, Professorerne L. Holst og forannævnte Falbe Hansen, har undersøgt Begtrup's Tal og Materiale, om hvilket sidstnævnte anfører, at det synes ret paalideligt, men paa Grund af Kornets store Indhold af Ukrudtsfrø og Snavs reducerer han de 9 Mill. Tdr. med 9 pCt. til $8\frac{3}{7}$ Mill.

Sammenlignes dette med Størrelsen af vor Kornhøst i Gennemsnit af Aarene 1935—39 (Kornarealerne optog i disse Aar 41 à 42 pCt. af hele Landbrugsarealet — Sønderjyllands Høst

ikke medregnet) er denne nu 4 à 5 Gange større. Men hertil kommer saa vor store Avl af Rodfrugter, af hvilke der saa godt som ingen avledes af paa Begtrup's Tid, og det langt større Udbytte af vore Græsarealer; vor samlede Høst er derfor nu mindst 7 à 8 Gange større end da.

Sammenlignes Størrelsen af vor Høst med Høsten i andre Kulturlande, da meddeler Falbe Hansen, at omkring 1890 havde England den største Kornhøst pr. Arealenhed; med Hvede var vi dog foran alle andre; dette skyldes ikke, føjer han til, at vor Jord er mere frugtbar end andre Landes, men dette, at vi giver Hveden den bedste Jord og Rugen den mindre gode, og endvidere den bedste Plads i Sædskiftet og god Gødskning. Derimod avlede Holland 50 pCt. mere af Byg og Belgien 50 pCt. mere af Havre pr. Arealenhed end vi. Nu i 1935—39 er vi foran England, og med vore 3000 kg Kærne af Hvede og Byg og 2700—2800 kg Havre pr. ha har vi indhentet og er paa Højde med Belgien og Holland og dermed blandt de forreste paa den ganske Jord. Dette er saa meget mere rosværdigt, som den aarlige Nedbør i Holland er henved 100 mm og i Belgien 200 mm større end vor og den aarlige Gennemsnitstemperatur $2\frac{1}{2}^{\circ}$ C. højere end vor (10,0—10,1 mod 7,5—7,6 $^{\circ}$ C.), ligesom de bruger mere Kunstgødning end vi. Disse Naturens Vækstfaktorer, den i Solens Lys og Varme indeholdte Energi samt Nedbøren er jo de vigtigste af alle, thi uden disse kunde Planterne overhovedet ikke vokse paa Jorden og Mennesket og Dyrene ikke leve paa denne.

Samtidig med at Begtrup opholdt sig i England (se foran), udsendte den bekendte skotske Præst og Nationaløkonom *Th. R. Malthus* sit berømte Skrift: „Forsøg paa at give Grundsætningerne for en Befolkningslære“. I dette hævder Malthus bl. a. den triste Lære, at medens Befolkningen under normale Forhold vokser efter en „geometrisk Progression“ 1—2—4—8—16 o. s. v., og at den fordobler sig i Løbet af 25 Aar eller mindre, saa vokser Produktionen af Næringsmidler samtidig kun efter en „aritmetrisk Progression“ 1—2—3—4—5 o. s. v., altsaa meget langsommere; der vil derfor uundgaaeligt blive Mangel paa Fødemidler, hvis ikke Befolkningstilvæksten hæmmes, f. Eks. ved

Krige eller ved andre Midler. Skriftet udkom i 10 Oplag, dog med en Del Ændringer, blev oversat til flere andre Sprog, og i Lærebøger i Nationaløkonomi møder vi den Dag i Dag Malthus' Befolkningssteori, ligesom vi i Nutiden møder Mennesker, der hylder denne. Af Hovedstadens mange Professorer var der saaledes et Par meget kendte, der for 2 Aar siden og med Henblik paa den nuværende Verdenskrig, henviste til Læren.

I det Tidsafsnit, der er behandlet foran (1800—1940), har denne Lære ikke passet paa os og vore Forhold, hverken hvad Befolkningsstilvæksten eller Produktionen af Fødemidler angaar. Statistisk Departement angiver saaledes, at vi var 1 Million Indbyggere omkring 1810—11, og at vi naaede de 2 Millioner i Løbet af 1882, altsaa en Fordobling i Løbet af 71—72 Aar; og sker der ikke noget uforudset, naar vi vel de 4 Millioner om 3—4 Aar, altsaa i et lignende Tidsrum, naar vi tager Hensyn til, at vi med Sønderjylland i 1920 fik en Tilvækst af 163 622 Indbyggere.

Hvad Produktionen af Næringsmidler angaar, da er denne omvendt vokset langt stærkere, end Malthus angiver, nemlig 7—8 Gange, siden han i 1798 fremsatte sine Anskuelse herom; og i den nyere Tid, da vor officielle Høststatistik har givet os nok saa sikre Tal, har vi fordoblet Høstudbyttet i Tidsrummet 1897—1902 til 1935—39, takket være vort dygtige Landbrug, og det er derved, at vi samtidig har indhentet de to Lande, der med gunstigere Vejrtilstande end vore laa forrest af alle Jordens Lande, hvad Størrelsen af Høstudbyttet angaar. Desuagtet er der Mennesker, som mener, at Landbruget sviner med Landets Jord, nemlig blandt saadanne, som savner Kendskab til Landbrug, og savner Viden om den fremtrædende Plads, vi indtager her blandt Jordens øvrige Lande, og som er uvidende om, at de er uvidende herom.
